

Bunların yanı başında, İslâm dünyasının içindeki itikadî, mezhebî ve türlü gizli mücadeleleri de unutmamak gerekir.

İslâm medeniyetinin garp medeniyetine tesiri şu yollardan meydana gelir :

1 — Kudüsü İslâmın elinden almak, doğunun zenginliklerini ele geçirmek arzusuyla doğuya gelen Hıristiyan haçlı orduları, doğuda yaşayan parlak İslâm medeniyetini gördüler. Kendi medeniyetlerinden üstün olan bu medeniyetten müteessir oldular. Beraberlerinde bu medeniyet unsurlarını ve fikirlerini alıp götürdüler. Haçlıların doğu ile olan bu münasebetlerinde Anadolu bir köprü vazifesi gibi şark medeniyetinin garba açılan bir kapısı oldu.

2 — Şimalî Afrikada devam eden aynı İslâm medeniyeti denizci olan Ağlep Oğulları tarafından evvelâ Sicilyalılara sonra İtalyanlara tanıtıldı. Sicilyanın İslâmlar idaresinde kaldığı devirde burada açılan medrese ve kütüphaneler İtalya Yarımadasına medeniyet ışığı tutan bir kaynak oldu.

3 — En az yedi yüz yıl bir İslâm ülkesi olarak elde kalan İspanya yarımadası Endülüs Emevi Devleti zamanında İslâm medeniyetinin batıda en kuvvetli bir mihrağı oldu. Kurtuba, Gırnata, İşbiliye medreseleri Pirene Dağlarını aşarak İspanyaya gelen Avrupa talebelerine kapılarını açtı.

Hulâsa olarak Anadolu, İtalya ve İspanya yarımadalrı İslâm medeniyetinin üç köprü vazifesini gördü.

YUKARDA İslâm medeniyetinin ilk çağ batı medeniyetinden müteessir olduğunu, bir hakikat olarak nasıl kabul ettikçe; Orta Çağ Şark medeniyeti dediğimiz, büyük İslâm medeniyetinin de Rönesans medeniyeti üzerindeki tesiri, dinî ve millî taassuba kapılmayarak hakikatları kabul eden garplı müelliflerin samimi bir itirafıdır.

Garpta önce bir Hümanizma hareketi ile başlayan, sonra büyük Rönesans hareketi halinde gelişen bu yeni medeniyet İslâm medeniyetinden müteessir olmuştur. Bu yeni hareketle medeniyet çemberi doğudan tekrar batıya geçmiştir.

TEHLİL

Zatın benim, ey zatıma hüccet olan Allah!
 Ey varlığı varlık ile müsbet olan Allah!
 Evhâma hakaik olamaz münkeşif amma,
 Zulmetler eder, kalbime envârı îmâ.
 Manzurum olan hey'eti mecmua-i zerret,
 Bir nâmütenâhiliği etmektedir isbat.
 Daldıkça temâşayı mesâbiyh ile fikre;
 Mecbur olurum, her gece tesbîh ile zikre.
 Sensin beni, meyyâl kılan hâk-i sücûda,
 Bir zerre kalırsa bu semâvata göre arz,
 Binnisbe demek etmeliyim kendimi yok
 farz,
 Mahdut iken insandaki akl ey ulu yezdan!
 Olmaz mı bu pâyansız mülküne hayran,
 Bî-vâlid-ü-mevlût vücudu samedisin.
 Allah ahadsin, ezelisin, ebedisin.